

ARTICLE TYPE

Research Article

SUBJECT AREAS

History of Medicine and
Ethics

Article ID

63634

Article Serial Number

12

Received

19 June 2022

Published

31 JULY 2022

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.63634>

How to Cite This Article:

Hayırlıdağ, M. (2022). "Della Suda Faik Paşa (1835-1913)", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:39; pp:822-824.

Academic Social Resources
Journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Della Suda Faik Paşa (1835-1913)

Della Suda Faik Pasha (1835-1913)

Mustafa HAYIRLIDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi. Fırat Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Elazığ, Türkiye

ÖZET

Giorgio Della Suda olarak da bilinen Della Suda Faik Paşa (1835-1913) Giorgio Della Suda olarak da bilinen Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında yaşamış İtalyan asıllı bir bilim insanıdır. Avrupa'da almış olduğu modern kimya eğitimini sağlık alanında kullanarak çığır açan bir eczacı ve başarılı bir tıp fakültesi hocası olmuştur. Osmanlı'da ilk biyokimya laboratuvarının kurucularındandır. Eczacılık mesleğinde İstanbul'da ve tüm Osmanlı'da öncü olmayı başarmıştır. Halkı bilinçlendirici çok sayıda makale ve eser bırakmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin de kuruculuğunu yapan Della Suda Paşa Legion d'Honneur nişanını da almıştır. Bilim dünyasında yüzyıl sonra bile adından söz ettiren araştırmalara konu olan bir bilim insanı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Giorgio Della Suda, Faik Paşa, Biyokimya laboratuvarı, Eczacılık

ABSTRACT

Della Suda Faik Pasha (1835-1913), also known as Giorgio Della Suda, is an Italian-born scientist who lived in the last century of the Ottoman Empire, also known as Giorgio Della Suda. Using the modern chemistry education he received in Europe in the field of health, he became a groundbreaking pharmacist and a successful medical faculty teacher. He is one of the founders of the first biochemistry laboratory in the Ottoman Empire. He succeeded to be a pioneer in the profession of pharmacy in Istanbul and throughout the Ottoman Empire. He left many articles and works to raise awareness of the public. Della Suda Pasha, who was also the founder of the Red Crescent Society, was awarded the Legion d'Honneur. He has become a scientist who has been the subject of research that has made a name for himself even after a century in the scientific world.

Keywords: Giorgio Della Suda, Faik Pasha, Biochemistry laboratory, Pharmacy

1. GİRİŞ

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda adeta dönüşümün adı olmuştur. Çağı yakalamak isteyen Osmanlı çağdaşları olan Avrupa'lı devletleri birçok zor şartlara rağmen yakından takip etme isteğini yitirmeden sürdürerek yenilikleri bu zaviyeden yapmaya çalışmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın çağdaş ilmini ülkemize yerleştirmek için pek çok alanda okullar açılmıştır. Mühendishâne-i Bahri Hümâyün, Mühendishâne-i Berri Hümâyün, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne ve Mekteb-i Harbiye bunların başlıcalarıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da müspet ilimler gerek ortaokul ve gerekse yüksekokullarda okutulmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm sayesinde birçok bilim insanı yetişmiştir (Adıvar, 1982).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Osmanlı Devleti'nin son dönemine şahitlik etmiş bir bilim insanını ve katkılarını inceleyerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra bile özellikle eczacılık alanında yön verici bir misyon üstlenen Della Suda Faik Paşa'nın tarihsel bağlamda izini sürmektir. Ayrıca yeni çalışmalar için bir örnek teşkil ederek uç vermek de hedeflenmiştir.

2. YÖNTEM

Konuyla ilgili literatürler ve arşiv taraması yapılmıştır. Milli Kütüphane arşivi, Yazma Eserler Kurumu Arşivi taranmıştır. "Giorgio Della Suda", "Corci Bey", "Faik Paşa", "Della Suda" gibi arama kelimeleri kullanılarak yerli ve yabancı literatür araştırması tamamlanmıştır. Elde edilen dökümanlar eşliğinde Della Suda Faik Paşa hakkında sistematik bir analiz yapılarak yazı oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Della Suda Faik Paşa da Osmanlı bilim dünyasında kendine yer bulmuş bir bilim insanıdır. Hem Osmanlı Devleti'nde çalışmış hem de Avrupa'da ihtisas yaparak ilim dünyasına katkı sunmuştur. Kimya, Eczacılık ve Tıp alanlarında adından söz ettirmiş eserler bırakmıştır. İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye'de uzun yıllar dersler vermiş öğrenci yetiştirmiş tıp ve eczacılık alanına katkılarının yanı sıra aynı zamanda da bir eğitimcidir (İhsanoğlu, 2017).

Türkiye'de ilk biyokimya laboratuvarının kurucuları arasında yer alarak şefliğini yapmıştır. Bu laboratuvarında Della Suda Faik Paşa öncülüğünde pek çok hizmet verilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki Dr. Binbaşı Ahmet Bey tarafından

tanımlanan ilk "Diabetes İnsipidus" vakasının çalışmaları Faik Paşa'nın şefliğindeki bu ilk laboratuvarında yapılmıştır (Hatemi, 2013).

Başarılarla dolu 78 yıllık yaşamında Della Suda Faik Paşa pek çok alanda ilk olmayı başarmıştır. İtalyan asıllı Osmanlı ilim ve devlet adamıdır. Giorgio Della Suda veya Corci Bey Della Suda olarak da bilinir. 1835 senesinde İstanbul Galata'da doğmuştur. Francesco Della Suda Faik Paşa'nın oğludur. İlk öğrenimini Bebek'teki Lazirist Fransız Okulu St. Benoit'da yaptı. 1851 senesinde Paris'e gitti Sorbonne'dan diploma aldı. 1855 senesinde Paris Yüksek Eczacılık Okulu'nu bitirdi. Bir süre Paris'te kimya laboratuvarlarında stajyer olarak çalıştı. İstanbul'a döndükten sonra binbaşı rütbesiyle Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de kimya ve fenni ispençiyari muallimliğine tayin edildi. 1897 senesinde yaş haddinden emekliye ayrılana kadar bu vazifede kaldı. Harbiye Nezareti Ecza Deposu müdürlüğü, eczacılık müfettişliği, Saray Eczahanesi müdürlüğü görevlerinde de bulundu. 1887 senesinde ferik rütbesine yükseldi. Cemiyet-i Tıbbiye, Cemiyet-i Eczacıyan der Asitane-i Aliye (Societe de Pharmacie de Constantinople) ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi cemiyetlerin kurucu azaları arasında yer aldı. 1867 senesinde Paris beynelmil sergisinde yer alan ilaçlardan dolayı kendisine Legion d'Honneur nişanı verildi. 1913 senesinde İstanbul'da vefat etti. Osmanlı Devleti'nin yetiştirdiği önemli eczacı ve kimyagerlerden olup bu konularda kıymetli eserler kaleme almıştır. "Kimya-yı Uzvi ve Fenn-i İспенçiyari" adlı eseri mevcuttur. Bu eser Faik Paşa'nın; "Chimie Organique et Pharmacologique" adıyla Mekteb-i Tıbbiye'de okuttuğu ders notlarından oluşmaktadır. Genel kimya anlatıldıktan sonra uzvi kimya, elementler ve bileşiklerden bahsedilir. "Kimya-yı Uzvi-i Tıbbi" adlı eserinde ise yine benzer şekilde Mekteb-i Tıbbiye'de ders verdiği kimya ilmi, azot, tahlil, tahlil usulleri, ecsam-ı uzviye, kloroform, alkol, etilalkol, şarap, rakı, vazelin, iyot, yapımlarını anlatmaktadır. "These sur l'Amonium" ise Faik Paşa'nın Paris Tıp Fakültesi'nden mezun olurken kaleme almış olduğu mezuniyet tezidir. Dört bölümden oluşan bu tez de amonyumun tarihçesi, keşfi, terkibi, çeşitli bileşenlerle etkileşimi ele alınır. İkinci kısımda Berzelius, Thenard, Dumas gibi meşhur kimyacıların amonyumu kullanımlarına değinilir. Üçüncü bölümde amonyaklarla metallerin aksiyonları karşılaştırılıp değerlendirilir. Tezin son kısmında ise çıkarımlar yapılır (İhsanoğlu, 2017).

19. yüzyılda Edouard Ottoni ve oğlu Giuseppe Ottoni, Faik Paşa adı altında tanınmış askeri eczacılardandır. Baba, oğul Türkiye'deki modern eczacılığın da temellerini attığı kabul edilmektedir (Yurdakok, Cataldi 2013).

Della Suda Faik Paşa, Bursa civarındaki maden sularının işletmeciliğini de belirli bir süre yapmıştır. Kimya ilmine vakıf olduğu için Osmanlı Devleti'nde özellikle 1850'li yıllardan sonra önemi daha iyi anlaşılan maden sularına Faik Paşa'da ilgi göstermiştir. Bursa İnegöl yakınlarındaki Çitli'deki maden suyu işletmeciliğini 1872 tarihinde almıştır (Akpınar, 2017). 1 Aralık 1871 tarihinde sözleşme yenilenerek Tekovar ve Angelos, işletme haklarını yeni imtiyaz sahibi Della Sudda Faik Paşa'ya devretmiştir (Polat, 2018). 15 yıl kadar işletmeciliğini Della Suda Faik Paşa yapmıştır (Akpınar, 2017) .

Della Suda Faik Paşa Hilal-i Ahmer'in kurulması ve faailetlerinde de yer almış birisidir. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin tekrar kurulması için II. Meşrutiyet'ten sonra eski kuruculardan Della Suda Faik Paşa, Eski Hariciye Nazırı ve Paris Elçisi Rıfat Paşa'nın Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Olumlu bulunan bu girişimler neticesinde hazırlanan yeni bir nizamname ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine 1911 yılında tekrar başlamıştır (Namal, Kıran 2019).

İstanbul'un ünlü eczacılarından ve Askeri Tıp Okulu'nda (İmparatorluk Tıp Okulu) farmakoloji profesörü olan Giorgio Della Sudda (takma adı Faik Paşa, 1835-1913), pekçok önemli çalışma ve araştırma içerisinde de yer almıştır. Kınakına bitkisi, kinin sülfat de bunlardan birkaçıdır. Kına kına bitkisi ile ilgili hazırlanan terkiplerin güncellenip literatürlere girmesini sağlamıştır. Kinin sülfat da Della Suda Paşa'nın belirtmesi üzerine Askeri Tıp Okulu laboratuvarlarında incelenip gümrükten geçirilip kullanımı sağlanmıştır (Gunergun, Etken 2013).

Della Suda Paşa günlük konularla da ilgili hayatı aydınlatıcı bilgileri halkla paylaşmıştır. Bulunduğu cemiyetleri bu bilgilendirmeler için bir araç olarak kullanmıştır. Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahâne'nin 18 Ağustos 1858 tarihli toplantısında, Della Sudda (Giorgio) Faik Paşa (1814-1866) yemek kaplarından kaynaklı zehirlenme vakalarına dikkat çekmiştir. Bakırdan imal edilen mutfak malzemesinin düzgün şekilde kalaylanması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde ciddi zehirlenmelerin yaşanabileceğini belirtmiştir. Bu konuda Gazette Médicale d'Orient'da gerekli uyarı yazıları yayınlanmıştır (Kocacık, Mat 2014). Della Suda Faik Paşa'nın halkı bilinçlendirici günlük konular ve hastalıklarla ilgili makaleleri de Fransızca yayınlanmıştır. Fransızca hakimiyeti de bilinen Faik Paşa'nın, "Note sur les inconvenients du vert arséniacale de Schéèle employé çömme matière colorante," başlıklı arseniğin etkileri ile ilgili bir yazısıdır (Gunergun, Etken 2013).

Giorgio Della Suda, Pierre Apery, Adolphe Matcovich, Francesco ve Giorgio Della Sudda, Antoine Calleya, Noel ve François Canzuch, Jean César Reboul, Hamdi Bey, Ethem Pertev Bey, Beşir Kemal Beylerle birlikte İstanbul'un saygın eczacıları arasında sayılmaktadır.

Della Suda afyon üzerine de çalışmalar yapmıştır. Türk afyonları, uluslararası sergilerde sergilenmişti: 1856'da Francesco Della Sudda ve 1867'de Giorgio Della Sudda tarafından Paris'te. Sergilenmiştir. Avrupa sergilerinde Osmanlı eczacıları Francesco della Sudda (1814-1866) and Giorgio della Sudda (Faik Bey, 1835-1913) tarafından

sergilenmiş ve ödüllendirilmiştir. G. Della Sudda, 1867 Paris Sergisi'ne afyon örneklerinden oluşan bir koleksiyon ile katılmış ve bu münasebetle "Monographie des Opiums de l'Empire Ottoman Envoyés à l'Exposition Universelle de Paris" adlı bir yayın yapmıştır. 1867 Paris Sergisi'nde G. Della Sudda'nın sergilediği Türkiye droguları içinde afyon koleksiyonunun ayrı bir yeri vardır. G. Della Sudda bu afyon koleksiyonu ile ilgili bir monografi yayınlamıştır. Bu koleksiyonu hazırlamak için kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Vilayetlere bir yazı göndererek afyon örnekleriyle birlikte çeşitli bilgiler istemiştir. Böylece ayrıntılı bilgileriyle 92 afyon örneği toplamıştır. Her örneğin yanında kapsülü, tohumları ve yetiştiği toprak örneği de bulunmaktadır. Daha sonra bu örnekler üzerinde su ve morfin miktar tayini yapmıştır. Bu örneklerin üretildiği vilayet, sancak ve kazayı, su ve morfin miktarını ve fiyatını gösteren bir tablo hazırlamıştır. G. Della Sudda yaptığı araştırmalar sonucunda küçük kapsüllerden elde edilen afyonun morfin miktarının daha yüksek olduğunu ve killi silikatlı toprağın verimi arttırdığını gözlemlemiştir. En yüksek morfin içeriğini (%15) Kütahya örneğinde saptamıştır. Anadolu'da değişik yerlerden topladığı çizgi ve algı bıçaklarını da burada sergilemiştir. Bu monografide haşhaş üreticilerinin çeşitli sorunlarına da değinmiştir (Mat 2009).

4. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişen bilim insanlarından birisi olan Della Suda Faik Paşa'yı, eserlerini ve oluşturduğu izlenimi tanımak anlamlı ve değerlidir. 19. yüzyıl Osmanlı'sı her açıdan sancılı geçen bir dönem olmuştur. Savaşlar, yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar ile buna eklenen salgın hastalıklar adeta Osmanlı'nın son dönemini buhranlı bir atmosfere bürümüştür. Tüm bu negatifliğin ve zor şartların içerisinde bazen devlet eliyle bazen bireysel yetkinlik ve donanım kazanımıyla bilimselliğe önem veren şahsiyetler yetişmiştir. O yüzyılda bilimin merkezi olan Avrupa'da eğitim gören, kazanımlarını Osmanlı'nın son dönemindeki bilimsel değişime ve gelişime harcayan bilim insanlarının olması çok önemlidir.

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte var olan etkisi de çağları aşan bilim insanlarından birisi de Della Suda Faik Paşa'dır. Faik Paşa'nın en önemli özelliği; tek bir alanda öncü olmaması, kendi alanı Kimya ile ilişkili olan Eczacılık ve Tıp alanında da çığır açan yeniliklere uç vermesidir. Halkı bilinçlendirme isteği de bu noktada ayrıca belirtilmeye değerdir. Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş bilim insanını tanımak tarihe düşülecek bir nottur aslında. Üzerinde düşünülüp çalışmalar yapılması, eserlerinin detaylı incelemelere tabi tutulması yeni çalışmalara yön verecektir.

KAYNAKÇA

1. Adivar AA. Osmanlı Türklerinde İlim. 4 ed. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1982.
2. Akpınar D. Çitli Maden Suyu Social Sciences Studies Journal (SSSJ) Vol:3 Issue:5 pp:843-858. 2017.
3. Günergun F, Etker Ş. From Quinaquina To 'Quinine Law': A Bitter Chapter In The Westernization Of Turkish Medicine Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XIV/2 (2013): 41-68
4. Hatemi H. Türkiye'de Endokrinoloji ve Diyabet Tarih. Medikal Yayıncılık, İstanbul, 2013
5. İhsanoğlu, E. (2017). Osmanlı Bilim Mirası I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
6. Kocacık ET, Mat A. İstanbul'da Zehirler Ve Zehirlenme Vakaları (1846-1917) Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XV/2 (2014): 21-38
7. Mat A. Osmanlı İmparatorluğu'nda Afyonun Tarihi Osmanlı Bilimi Araştırmaları XI/1-2 (2009-10)
8. Namal Y, Kıran K. Hilâl-İ Ahmer Cemiyeti'nin Çorum'daki Faaliyetleri (1912-1918) *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 12 Sayı: 62 Yıl: 2019 Volume: 12 Issue: 62 Year: 2019*
9. Polat M. The Recovery Gushing Out From The Hillside Of Uludağ: Çitli Mineral Water And The Book "Çitli Maden Suyu" Dated 1887 Route Educational and Social Science Journal Volume 5(12), October 2018
10. Yurdakok M, Cataldi L. Italian contributions to Turkish paediatrics during the Ottoman Empire Acta Med Hist Adriat. 2013;11(2):313-8.